

מולד המרכז להתחדשות הדמוקרטיה

לא כולל חירות

יונתן לוי

לא כולל חירות

כל הזכויות שמורות למולד -
המרכז להתחדשות הדמוקרטיה
בע"מ, © 2016

יונתן לוי הוא עמית מחקר במכון "מולד"

לא כולל חירות

יונתן לוי

איילת שקד בטוחה שהיא לוחמת חופש. אפשר להסכים איתה – אם מתעלמים ממשמעות המילה חופש, ומהרזומה של מפלגת הבית היהודי בתחום

לכאורה, עולם שבו יאיר לפיד ניצב עטוף טלית מול מצלמות טלוויזיה ומכריז על התקרבותו לדת הוא עולם שלא נותרו בו עוד שיאי אבסורד לשבור. אלא שכמו תמיד, הפוליטיקה הישראלית מצליחה לעלות על כל דמיון. וכך, חודשים ספורים אחרי שמנהיג מעמד הביניים החילוני השיק את עצמו מחדש כפרח רבנות, הגיע תורה של איילת שקד לשאת נאום חוצב להבות בשבחי ערך החירות.

שקד נשאה את הנאום בטקס פתיחת שנת המשפט שהתקיים בסוף החודש, מול אולם גדוש בנציגי האליטה המשפטית: שופטים, עורכי-דין ופרשנים. כלי-התקשורת של הימין הדתי מיהרו להגיב בהתלהבות. "סוף-סוף יש ימין כלכלי", יצא מגדרו הפרשן המשפטי של "מקור ראשון"¹. נוה דרומי מ"המכון לאסטרטגיה ציונית" פרסמה ב"הארץ" מאמר נלהב תחת הכותרת "תאצ'ר משלנו", שבו הגדירה את הנאום כ"נאום מכונן"². באתר "מידה" הצמידו לדבריה של שקד את הכינוי הנשגב "נאום החירות"³, אולי כמחווה ל"נאום ארבע החירויות" ההיסטורי שנשיא ארצות-הברית רוזוולט נשא בעיצומה של מלחמת העולם השנייה. לפני כמה ימים הגדילה שקד לעשות ובצעד שאינו אופייני לתרבות הפוליטית בישראל של ימינו, פרסמה מאמר ארוך ברוח הנאום בכתב-העת "השילוח", וכינתה אותו "מניפסט תאצ'ריסטי"⁴.

שקד, יעידו גם יריביה המרים ביותר, היא ביצועיסטית מעולה וקרת-רוח; פוליטיקאית שמעדיפה לשנות את המציאות בצעדים מדודים, לא בהודעות חגיגיות לעיתונות. מה קרה, אם כך, שכתאום התעורר אצלה הצורך לעטוף את עצמה במחלצות אידיאולוגיות?

<http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/821/044.html> 1

<http://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.3067063> 2

<http://tinyurl.com/he7odu2> 3

<http://yedioth.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4862863,00.html> 4

רבי תומאס הובס

איילת שקד ונפתלי בנט הם בראש ובראשונה פרויקט יחצני. האפקטיביות הפוליטית של השניים נעוצה בכסות ההי־טקיסטית, הליברלית והבלתי־מאיימת שהם מספקים לאג'נדה המשיחית הלא־פופולרית של הנהגת המתנחלים. למרות מאמצים חוזרים ונשנים, הימין הדתי לא הצליח מעולם להתנחל בלבבות של הציבור הרחב, ולכן מתיחת־הפנים הזו קריטית לו כלי־כך. הלוק: רמת השרון, התוכן: המועצה האזורית שומרון.

שקד ובנט מעולם לא תכננו להסתפק בהנהגה של מפלגה סקטוריאלית. כוונתם המקורית הייתה בכלל להצטרף לליכוד, והמפד"ל המאובקת שכבשו בסופו של דבר לא הייתה אלא פרס ניחומים זמני. העניין הוא שעם דאגה להתנחלויות ועיונות לבג"ץ לא מגיעים לשלטון. השניים מבינים היטב שהאדהה הציבורית להתנחלויות אינה רבה, ושכדי להצטייר כמי שמסוגלים להנהיג לא רק מגזר אלא את מדינת ישראל, הם זקוקים למשנה כלכלית אטרקטיבית. לכן שקד מצאה לנכון להציג בנאום שלה השקפה כלכלית ימנית מובהקת, המבוססת על הצבת החירות כערך עליון.

מהם היתרונות של מהלך אידיאולוגי כזה? קודם כל, הוא משווה לבנט ושקד משנה־רצינות ומעשיר את בנק־המטרות הפוליטיות שלהם. בנוסף, הוא מפרק את המונופול של השמאל־מרכז בסוגיות של "צדק חברתי". לא בכדי טור הפרשנות הנפעם שהתפרסם ב"מקור ראשון" הציג את הנאום של שקד כתשובה ניצחת לטענות של ח"כ סתיו שפיר כלפי האטימות החברתית של הימין.

יתרה מכך, היה בנאום של שרת המשפטים כדי לקרוץ לכל אנשי־העסקים שמתגעגעים כבר שנים לנתניהו האידיאולוג הכלכלי מתחילת שנות האלפיים. למעשה, מאז שקיעתו של ראש הממשלה בביצת הקומבינות הפוליטיות ונטישתו את הזירה הכלכלית, לא נותרה במערכת הפוליטית דמות משמעותית בעלת אג'נדה ניאוליברלית גאה ומוצהרת. להפך, מאז קיץ 2011 גם הניאוליברלים בפועל – כלומר, כמעט כל חברי הכנסת בימין – מצניעים את האוריינטציה האידיאולוגית שלהם, ובוודאי שלא מפליגים בשבחם של אנשי־עסקים. לפיכך, הנאום היה בגדר איתות לקהילה העסקית שיש לה בעלת־ברית חדשה בירושלים; פוליטיקאית שמשוכנעת באמת ובתמים כי ישראל היא מקום ש"קשה לעשות בו עסקים", ובניגוד לנתניהו, עדיין לא איבדה את רעננותה האידיאולוגית.

זהו ההקשר שבתוכו נולד הנאום המוזר שמזווג בין ההגות הניאוליברלית של מילטון פרידמן לבין שיריו הסוציאליסטיים של טשרניחובסקי. בין מילים שנועדו ללטף אוזניים ליברליות – "חירות", "שוק חופשי" ו"רוח האדם" – לבין ציטוטים ממסכת אבות. בשלב כלשהו שקד אף רומזת שהמשנה הקדימה את תומאס הובס ב־1,200 שנה, והניחה את היסודות למדינה המודרנית. בקיצור, שרת המשפטים עושה כל שביכולתה כדי לקשור את עצמה ואת סדר היום הפוליטי שהיא מובילה למסורת הליברלית המערבית. התוצאה היא מישים שמחניף לכל אוזן שומעת, אבל עוצם עיניים מול המציאות.

שרת המשפטים נגד החוק

הרומן המוזר של הימין המתנחלי עם תפיסת־עולם ליברטריאנית בסגנון "מסיבת התה" האמריקאית לא החל בחודש שעבר. התשתית המוסדית של הימין הדתי נבנתה בזכות כסף אמריקאי, שהגיע בחלקו מיהודים שמרנים ובחלקו מהימין הנוצרי. עם הסכומים הגדולים שזרמו לישראל מצדו השני של

האוקיינוס הגיעו באופן טבעי גם אנשים, רעיונות וקשרים בין-מוסדיים. ואכן, רבות מהדמויות המרכזיות בחוגים האינטלקטואליים של הנהגת המתנחלים הגיעו לשטחים מארצות-הברית או לכל הפחות התחנכו במוסדות אמריקאים שמרניים. כך, לדוגמה, ד"ר יורם חזוני, ממקימי מרכז שלם, פרופ' משה קופל, שהקים את פורום קהלת, או עו"ד יואל גולובנסקי, הנשיא המייסד של המכון לאסטרטגיה ציונית.

ליברטריאניזם הוא, כמובן, השקפת-עולם לגיטימית בעלת מסורת פוליטית עשירה. העניין הוא שאנשי הבית היהודי לא יכולים להיות ליברטריאנים: קיימת סתירה עמוקה, בלתי-ניתנת לגישור, בין פרויקט הדגל של הימין הדתי בישראל לבין עיקרי האמונה של הימין העולמי שהוא מבקש לחקות. אי-אפשר גם להיות איילת שקד וגם לצטט אמרות-שפר של מילטון פרידמן; גם לעמוד בראש מפלגת המתנחלים וגם לומר שיר הלל לחירות. הדרך היחידה שבה אפשר ליישב בין ערך החירות לבין מפעל ההתנחלות היא באמצעות ריקונו של הראשון מכל תוכן. וזה בדיוק מה ששקד עושה. כשמעמתיים את הרטוריקה הנאצלה שאימצה ב"נאום החירות" עם הרקורד שלה ושל מפלגתה, נחשפת לא דבקות עקבית בחירות או בשוק חופשי – כי אם אותה אנטי-ליברליות סקטוריאלית וקנאית, שאפיינה מאז ומתמיד את הימין הדתי.

במרכז הדברים של שרת המשפטים עומדת הטענה כי הכנסת סובלת מאינפלציה של חקיקה פרטית. המנהג המגונה הזה של חברי הכנסת, מסבירה שקד, פוגע אנושות בחירות של אזרחי ישראל ומביע חוסר-אמון ביכולתם לפתור בעיות חברתיות בכוחות עצמם. הבסיס העובדתי מדויק: ב-15 השנים האחרונות הונחו על שולחן הכנסת יותר מ-20 אלף הצעות חוק פרטיות, כשרק אחוזים בודדים מתוכן מוצאות את דרכן אל ספר החוקים. זהו מספר עצום בהשוואה לבתי-מחוקקים אחרים בעולם⁵.

ביסודו של דבר, לפני שהיא מתחילה לטעות, שקד לגמרי צודקת: חברי הכנסת באמת עסוקים מדי בחקיקה⁶. אלא שבניגוד לדבריה, הסיבה לדחות את רוב החוקים האלה אינה שכל חוק פוגע בחירות של האזרחים – זה פשוט לא נכון – אלא שרובם חוקים גרועים ומיותרים. אובססיות החקיקה אינה תוצר של דחף בלתי-נשלט לכבול את ידי האזרחים, אלא תופעה שנשענת על יסודות פוליטיים ברורים: כרסום בכלים הפרלמנטריים האחרים העומדים לרשות חברי האופוזיציה; אופי הסיקור התקשורתי של הפוליטיקה הישראלית אשר מקדיש תשומת לב משמעותית ליוזמות חקיקה; שיטת הפריימריז הנהוגה בחלק גדול מהמפלגות; ומדדי הצטיינות מבוססי-חקיקה למיניהם.

אך שרת המשפטים לא מלינה על איכות החקיקה. הטענה שלה עקרונית: "שלילת חירות קיימת באופן מובנה בכל הצעת חוק". במילים אחרות, השרה האמונה על שלטון החוק מאמינה שהחוק – כל חוק – הוא פוגעני כלפי אזרחי מדינת ישראל. האמת היא שיש חוקים שבלעדיהם לא יכולה להיות חירות. יש חוקים שמעודדים חירות, ויש כאלה שפוגעים בה באופן מוצדק או בלתי-מוצדק. גם ההוגים המרכזיים של התפיסה ששקד מתימרת לייצג הכירו בכך שכדי לקיים חירות – יש צורך במערכת חוקים חסרת-פניות, המגנה על זכויות אדם וקובעת את כללי-המשחק של השוק. צריך להחזיק בתפיסה רדודה מאוד של חופש כדי לסבור שעצם השימוש בכללים פוגע בחירות האנושית.

למרות הפסקנות של דבריה, סביר להניח שאפילו שקד תהיה מוכנה להודות כי יש כמה חוקים

<http://tinyurl.com/h7yeo2a> 5

6 על נזקי חקיקת-היתר של האופוזיציה: <http://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.2649432>

שאינם מגבילים חירות, מהסיבה הפשוטה שבלעדיהם לא יכולה להיות חירות – "חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו", לדוגמה. עם זאת, אין ספק ששקד גם תזדרז להוסיף, כפי שהיא עושה בנאום שלה, שכל רגולציה – מעבר לחבילת החוקים המינימלית הזו – היא פסולה, או, כלשונה, "הצבעת אי-אמון ביכולת שלנו כיחידים וכקהילות לנהל את עצמנו באופן שהוא טוב דיו".

אמירה כזו מתעלמת לחלוטין מהאופן שבו קהילות מתנהלות בפועל. תפיסת החירות הצרה של שקד לא לוקחת בחשבון את העובדה שלחירות אין שום משמעות אם אין לך איך לממש אותה. בניגוד לשרת המשפטים, שגדלה באחת השכונות המבוססות בארץ, לישראלים רבים אין את היכולת ליהנות מהחירות ששקד מפארת בנאום. קיימים כמה תנאים בסיסיים – למשל: חינוך איכותי, קורת-גג ושכר הוגן – שבלעדיהם החירות ששקד מתארת אינה אלא מותרות הנגישים אך ורק לה ולשכמותה.

חקיקה המבטיחה את תנאי-הבסיס האלה היא דווקא חקיקה שמעצימה חירות, מסירה מכשולים מפני האזרחים ופותחת בפניהם אפשרויות-חיים חדשות. חקיקה מסוג זה היא עדות לא לחולשה של הקהילה, אלא דווקא לעוצמה, לערבות ההדדית וללכידות שלה. כך, למשל, חוק שמכתיב כמות מינימלית של יחידות דיור ציבורי בכל שכונה חדשה אינו ביטוי להתעמרות סובייטית בקבלנים, אלא שיטה מוכחת ומקובלת לשילוב אוכלוסיות מוחלשות בחברה. חירות, כאמור, יכולה להתקיים רק בתנאים של ביטחון מינימלי, ומשפחה שנהנית לראשונה אי-פעם מקורת-גג קבועה היא משפחה שזוכה בביטחון ובחירות שהשוק הפרטי לא הצליח לספק לה.

שקד מרבה להאשים את יריביה הפוליטיים ב"פופוליזם". למען האמת, אין שטחית ופופוליסטית מהקביעה הגסה שכל חוק באשר-הוא מגביל את החירות האנושית. אילו שקד הייתה מעוניינת לנהל ויכוח פוליטי רציני על חירות, היא הייתה מתמודדת עם השאלות החשובות באמת: אילו חוקים פוגעים בחירות באופן בלתי-מוצדק? אילו חוקים פוגעים בה באופן שאנחנו, כחברה, מוכנים לשלם?

שרת המשפטים נמנעת מהדיון הזה, מכיוון שעבורה החירות היא אמצעי רטורי ותו לא: כל חוק שלא עולה בקנה אחד עם סדר היום הפוליטי שלה מתויג ככזה שמחבל בחירות. בנאום הזה, לדוגמה, תפיסת החירות הגמישה שלה תפורה בדיוק על-פי טעמים של בעלי-ההון. כפי שנראה בהמשך, כשמדובר בנושאים הקרובים ללבה – ולא בשאלות של צדק חברתי ושוויון – שקד מוכנה לאמץ עמדות הפוכות לחלוטין.

חירות וי.איי.פי

ההבנה הדלה של שרת המשפטים לגבי השפעתה של מדיניות ממשלתית על חירות אזרחית היא אמנם עניין מצער, אבל כאן רק מתחילה הבעיה. אם לוקחים את דבריה של שקד ברצינות – משימה מאתגרת נוכח הבסיס הרעוע עליו הם מושתתים – מתברר שהיא סותרת את עצמה פעמיים. קודם כל, כשהיא מציגה את עצמה כמי שפועלת לאורו של ערך החירות. שנית, כשהיא מציירת את עצמה כמי שמתנגדת להתערבות המדינה בשוק. שתי הטענות לא עומדות במבחן המציאות.

נתחיל מהסתירה הראשונה. לפעמים אין מנוס אלא לומר את המובן מאליו: מפלגה שעקרון היסוד שלה הוא הנצחה של שליטה צבאית על מיליוני בני-אדם חסרי זכויות בסיסיות – ללא כל שאיפה להביא אי-

פעם לסיומה – לא יכולה להשתמש במושג חירות. אלמלא העומס הרב בוועדת השרים לענייני חקיקה, היה ראוי להעביר חוק נגד סתירות פנימיות מגוחכות כל-כך.

שרת המשפטים ודאי תטען בתגובה כי ראוי לפגוע בחירות של הפלסטינים מטעמים ביטחוניים. נכון, חירות אינה ערך אבסולוטי, ויש אכן נסיבות שבהן מוצדק להגביל אותה. בשעת מלחמה, לדוגמה, יש מקרים רבים שבהם אין מנוס אלא להגביל חירויות אזרחיות. אלא שהתנגדותם של בנט ושקד להקמת מדינה פלסטינית לצד ישראל לא נובעת משיקולים פרקטיים, ארציים ובני-חלוף: לא חשש מטילים בנתב"ג ולא פחד ממנהרות תופת בכפר-סבא. אלה, כפי שהם מודים בעצמם, סיבות משניות בלבד.⁷ אנשי הבית היהודי שוללים באופן עקרוני את זכותם של הפלסטינים לריבונות; את הזכות שלהם, כיחידים או כקבוצה, למשול בעצמם ולקבוע לעצמם, בעצמם, את החוקים שלאורם מתנהלים חייהם.

לפיכך, יש יסוד סביר להניח כי רוב ההוגים שעליהם נסמך "נאום החירות" של שקד היו מעדיפים לזמר את האינטרנציונל בחוצות מאשר להעניק חותמת-כשרות לפרויקט האנטי-ליברלי של הבית היהודי, פרויקט שפוגע כמעט בכל אחת מזכויות-הבסיס שבלב תפיסת החירות המערבית: מעיקרון השוויון בפני החוק, דרך הזכות ללאומיות וכלה בחירות מפני מעצרים שרירותיים.

שקד מצטטת בנאום מ"קפיטליזם וחירות", ספרו הידוע ביותר של מילטון פרידמן, ומשתמשת בטיעונים שלו בגנות הממשלה ובזכות כלכלת שוק. למרבה הצער, נראה כי היא פסחה דווקא על כמה מהעמודים המשמעותיים ביותר בספר – הפתיחה, למשל – שבה פרידמן מזהיר כי "הנושא המרכזי של הספר הוא תפקודו של הקפיטליזם התחרותי [...] כמנגנון של חירות כלכלית וכתנאי הכרחי לקיום של חירות פוליטית"⁸. פעם אחר פעם פרידמן מדגיש שהמטרה העליונה שלו היא להניח יסודות ל"חברה המוקדשת לחירות" – לא החירות מרגולציה בסגנון שקד אלא חירות אזרחית כוללת.

בניגוד למנהיגי הבית היהודי, פרידמן לא מפריד באופן מלאכותי בין חירות כלכלית לחירות פוליטית, אלא משתמש בראשונה כדי להגן על השנייה. כלומר, הפרויקט הפוליטי שלו מתבסס על החשש מפני התחזקות-יתר של המדינה ומפני הגבלת החירות הפוליטית של האזרחים. השוק, לתפיסתו, הוא האמצעי הטוב ביותר להבטחת החירות הזו ולריסון כוחן של ממשלות. אפשר, כמובן, לא להסכים עם משנתו, אבל קשה להתווכח עם העובדה שבניגוד לשקד ולבנט, הוא מייחס חשיבות רבה לחירות פוליטית. זה בדיוק ההבדל בין פדגוגיה של חירות לדמגוגיה של חירות.

כשפרידמן, פרידריך האייק, אדם סמית' ואחרים היללו בכתביהם את השוק החופשי, הם ראו לנגד עיניהם אנשים חופשיים הסוחרים אלו עם אלו מתוך רצון – ובכן – חופשי. הם לא תיארו לעצמם הפקעה מאסיבית של קרקעות פרטיות הנעשית בחסות צוים צבאיים ורובים שלופים. כשהאייק הצטרף מכוחה הפוטנציאלי של המדינה, הוא ראה לנגד עיניו אנשים מסוגה של שקד, שממהרים לשלול מאחרים את החירות שהם דורשים לעצמם. "עתות חירום הן תמיד התירוץ שמשמש לפגיעה בחירויות הפרט", כתב האייק עשרות שנים

7 למשל: <http://sixtyone.co.il/articles/36>

8 <http://tinyurl.com/za6q7mz>

לפני שמפעל ההתנחלות הפך כיבוש זמני למצב קבוע בעזרת שלל תואנות ביטחוניות?

מכאן שמושג החירות של הימין הדתי הוא אידיאליסטיקרי לחלוטין; מושג שאין דבר בינו לבין המילה "חירות" כפי שהיא משמשת את שאר בני-האדם בארץ ובעולם. מי שמאמינה, כמו שקד, כי לכל אדם שמורות כמה חירויות בסיסיות, אך בו-בזמן מתעקשת שהפלטטינים לא ראויים ליהנות מהן, קובעת הלכה למעשה שהאורגניזמים דוברי-הערבית המהלכים מצדו השני של הקו הירוק הם לא בדיוק בני-אדם. לתפיסת-העולם הזו, אף היא בעלת מסורת פוליטית עמוקה, יש כידוע שם משלה. אילו הפלטטינים היו בני-אדם מלאים, עובדה זו לבדה היה בה כדי להעניק להם זכויות-אדם בסיסיות – כן, אפילו אם איתרע מזלם לחיות בחבל-ארץ שבו התגורר העם היהודי לפני אלפיים שנה.

התפיסה של שקד וחבריה עומדת בסתירה לא רק למושג החירות האוניברסלי אלא גם לעקרונות היסוד של התנועה הציונית. כזכור, מגילת העצמאות מדגישה כי זכותו של העם היהודי לריבונות מדינית נשענת על היותו "ככל עם ועם". כלומר, לא על היותו מורם מאף עם אחר, אלא דווקא על רגילותו.

אם כן, ברור שאין לפנינו חירות כלל-אנושית. נניח לרגע, לשם הדיון, שיכול להיות דבר כזה: ערך חירות ליהודים בלבד. אילו חירויות רואה שקד בעיני רוחה כשהיא מדברת בשבחן? שוב אנחנו נאלצים לצמצם את המושג, מאחר שלאורך הטקסט שרת המשפטים מוצאת לנכון להתייחס אך ורק לחירויות כלכליות. אין בנאום שלה כל התייחסות לחופש הביטוי, העיסוק, ההתאגדות או המצפון שגם בהן, כביכול, יכולה חקיקת-יתר לפגוע. האמת? יש בהיעדר הזה מידה לא מבוטלת של כנות. די להיזכר בקרב המתמשך של אנשי הבית היהודי עם הקהילה הגאה, כדי להבין שגם זכויות אזרח בתוך ישראל הריבונית מעולם לא היו חביבות עליהם.

אז אין לנו כאן לא חירות אוניברסלית ולא מושג חירות מלא. נניח לרגע – שוב, לשם הדיון – שיש דבר כזה חירות כלכלית בלבד, המנותקת מכלל החירויות האחרות. איך נראית החירות הכלכלית הזו, להשקפתה של שקד? עיון בטקסט מעלה שפעם אחר פעם שרת המשפטים מתייחסת אך ורק לזכותם של בעלי-עסקים לנער מעליהם את עול הרגולציה. האם בכך מתמצה החירות הכלכלית של האדם? שקד לא טורחת להתייחס לישראלים כאל אזרחים (שנאלצים להתמודד, לדוגמה, עם הידרדרות דרמטית באיכות השירותים הציבוריים), או כצרכנים (שנאלצים לשלם מחירים מופקעים תמורת מוצרים בסיסיים) או כעובדים (שמשכורתם הריאלית תקועה במקום כבר 15 שנה).

בקיצור, כשמפשיטים מפטפטי החירות של שקד את כסותם האוניברסלית הרחבה, נותרים עם מושג חירות מצומק ומצולק: החירות להיות עם חופשי מרגולציה. או יותר נכון: החירות של מי שמסוגלים לנצל מצב של היעדר-רגולציה כדי לעשות כסף. בכלל, לא נראה ששקד מייחסת ערך כלשהו לחירות לבד מערך כספי. לחירות שהיא מציגה אין שום בסיס מוסרי; היא בסך הכל מסייעת למבוססים להרוויח את משכורתם ולפתח את המשק. מספיק להיזכר במנהיג ימין אחר, מנחם בגין, שלחם בצנזורה של ימי מפא"י כדי להבחין בעומק התהום הפעורה בין שקד לבין תפיסה ליברלית של ממש.

סוגרים את המפעל

במהלך הנאום, שקד מפצירה בחברי הכנסת לאפשר ל"כושר ההמצאה היהודי" לעשות את שלו. האמירה הזו מפגינה חוסר-הבנה משווע של תולדות השגשוג הישראלי. ניקח לדוגמה את ענף ההיי-טק, שמסמל עבור רבים בימין את יתרונות המגזר הפרטי על-פני הציבורי. כשבדקים את מסלול ההתפתחות של ההיי-טק בישראל משנות השמונים ועד היום, מגלים שאפילו הגניוס היהודי זקוק לתמיכת המדינה כדי לפרוח. בניגוד למיתוס המקובל, ענף ההיי-טק הוא דוגמה מובהקת לשילוב מנצח של יוזמה פרטית והשקעה ממשלתית חכמה: קרנות במימון המדינה, המדען הראשי, מרכזי מחקר אוניברסיטאיים, יחידות טכנולוגיות בצה"ל ועוד.

אבל בואו נקבל על עצמנו לשם הדיון את תפיסת-העולם הפשטנית של שקד – מדינה זה רע, שוק זה טוב – ונבחן אותה ביחס לרקורד של הבית היהודי. כשבנט כיהן כשר הכלכלה בממשלה הקודמת, הוא הרבה להצהיר שאסור לממשלה להחזיק באופן מלאכותי מפעל שאינו מצליח לעמוד על הרגליים בכוחות עצמו¹⁰. כך טען בכל פעם שמפעל בדימונה או בחצור הגלילית נקלע לקשיים. אבל משום מה, בכל הנוגע למפעל ההתנחלויות – עוד מפעל שלא מצליח לעמוד על הרגליים בכוחות עצמו – הגישה שלו הפוכה לחלוטין.

מפעל ההתנחלות הוא פרויקט ממשלתי שלא היה שורד רגע ללא תמיכה כלכלית מאסיבית ובלתי-פוסקת. בניגוד לדימוי הרווח של ההתנחלויות כצורת התיישבות משגשגת, הוא מורכב בעיקר מנקודות התיישבות מלאכותיות שנזרעו בשטח משיקולים פוליטיים. אין בהן שום היגיון התיישבותי, גיאוגרפי או כלכלי. זו הסיבה ששימור מארג החיים הבסיסי מעבר לקו הירוק – צורכי-הביטחון, מערכות החינוך, התחבורה, הדיור וכן הלאה – מצריך תקציבי-עתק הגבוהים באופן ניכר מעלות השירותים האלה בתוך ישראל. נוסף על כך, אין בהתנחלויות כמעט מקומות עבודה: לא איזורי מסחר ולא איזורי תעשייה משגשגים. רוב המתנחלים עובדים בתוך ישראל, ורוב אלה שעובדים בהתנחלויות מועסקים על-ידי המדינה או הרשויות המקומיות.

כמחצית מההתנחלויות, 60 מתוך 126, מונות פחות מאלף איש. כלומר, בין 40 ל-200 משפחות. במושגים של עיר, מדובר בבניין עד חמישה בניינים בני עשר קומות כל אחד. לכל היותר, רחוב קטן. ההבדל הוא שמעבר לקו הירוק, כל "בניין" כזה גורר אחריו מעטפת רב-שכבתית של תקציבים ממשלתיים חריגים.

כפי שמסביר ד"ר שאול אריאלי, "בהיעדר הצדקה לקיים בית-ספר בכל יישוב כזה, מדי בוקר יוצאות הסעות ליעדים שונים ברחבי המועצה האיזורית ובישראל. מרבית כלי-הרכב מלווים בסיור צה"לי. לאורך הכבישים ממוקמות יחידות צבאיות או מגדלי שמירה. את הכבישים האלו מתחזקים גם אם נוסעות בהם מכוניות ישראליות ספורות ביום. גני-ילדים או בתי-ספר קטנים מחייבים הסעה וליווי למורים, לגנות ולכל נותני השירותים החינוכיים. גם נותני השירותים – חשמל, טלפון, מים וכדומה – נדרשים להגיע בתעריף מיוחד ובליווי צבאי. כך גם אספקת המזון. בנוסף, צריך להחזיק כיתת משמר, הרי היישוב הקטנטן נמצא במחאון בלב האוכלוסייה הפלסטינית". כל אלה, לצד הוצאות חריגות נוספות, הופכים את ההוצאה לנכש

בהתנחלויות בתחומי הביטחון, החינוך והבריאות לכפולה מביישובי הפריפריה¹¹.

בנט ושקד מאמינים בכלכלת שוק? מצוין. הבה נראה כיצד ישרדו איתמר, הר ברכה ועתניאל ללא צינור־הנשמה ממשלתי. שקד מאמינה שמעורבות ממשלתית היא "הבעת אי־אמון עמוקה בכוחן של קהילות משפחתיות, חברתיות וכלכליות לנהל את חייהן בכוחות עצמן ולחתור בהצלחה להשגת מטרותיהן". נהדר. הבה נבדוק אם ההתנחלויות מסוגלות לקיים את עצמן ככל יישוב אחר במדינת ישראל: בלי סבסוד מיוחד, חבילת הטבות עצומה, קרקעות ללא תשלום, מענקי־עתק וצינורות כספיים סודיים. אל חשש, הניסוי הזה לא יתמש לעולם: שקד וחבריה יודעים היטב שהוא יסתיים בכישלון חרוץ.

הבית הקומוניסטי

הדוגמה הראשונה ששקד מביאה ב"נאום החירות" לחוק דרקוני שפוגע באזרחים היא חוק השכירות ההוגנת. "נסו לדמיין בעיני רוחכם איזה עולם היו ההצעות האלה יוצרות לוֹ היו עוברות", הזדעקה שרת המשפטים מעל דוכן הנואמים. "זה היה עולם שבו לבעל נכס אסור היה להעלות את שכר הדירה שלו". מיום הנחת החוק על שולחן הכנסת, התנגדה שקד לסעיף המרכזי שלו, המגביל את ייקור שכר הדירה משנה לשנה. אפשר, ואף רצוי, להתווכח על האפקטיביות של חוק כזה, אלא שההתנגדות של שקד הייתה קודם כל עקרונית. לטענתה, אסור לפגוע בשוק החופשי ובזכות הקניין של בעלי נכסים בארץ; עמדה שהיא מכירה מקרוב בהיותה בעלים של וילה בשווי שישה מיליון שקלים בצפון תל־אביב.

מבעד לערפילי הרטוריקה, זוהי העמדה של הבית היהודי. ממשלת ישראל אינה רשאית להגן על שני מיליון שוכרי דירות ברחבי הארץ, כי לא ראוי שממשלה תתערב בסוגייה כזו. מצד שני, עליה להזרים מדי שנה מיליארדים מקופת המדינה למימון הוצאות הדיור של אזרחים המתיישבים בלב שטח פלסטיני. ממשלת ישראל אינה רשאית לתמוך במפעלים שנקלעים לקשיים בפריפריה. מצד שני, היא מחויבת להזרים סכומים דמיוניים למפעל ההתנחלות שאינו זקוק למענק סיוע זמני אלא לסבסוד נצחי.

כמה מגוחך, לפיכך, ששרת המשפטים משייכת את עצמה למשפחה האידיאולוגית של מילטון פרידמן וחסידיו כלכלת־השוק. בפועל, מכל המפלגות בכנסת, המפלגה הקרובה ביותר בפרוגרמה הפוליטית שלה למפלגה קומוניסטית, היא הבית היהודי. אין עוד מפלגה – אפילו לא המפלגה הקומוניסטית הישראלית בעצמה – שדוגלת במעורבות ממשלתית עמוקה כל־כך בחיי האזרחים, ודורשת להפנות תקציבי־עתק ציבוריים למה שבמקומות אחרים עושה השוק הפרטי.

במילים אחרות, קיימת סתירה מובנית בין בית־המידות של שקד בצפון תל־אביב לבין הבית היהודי שלה. אי־אפשר להגן על הראשון בשם אמונה מוחלטת בשוק החופשי, ובאותה שעה למנוע מהשני לקרוס באמצעות צינור־הנשמה ממשלתי. פרידמן, הגיבור החדש של שקד, כתב פעם כי "אנשי עסקים תומכים בשוק החופשי באופן עקרוני, אך מתנגדים אליו ברגע שמדובר בהם־עצמם"¹². גם פוליטיקאים ימנים.

<http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3640313,00.html> 11

12 מצוטט כאן: J. G. nindraH .G. (6891) .yloF tsniaG sretliF ot woH :stsigolocE ,stsimonocE etipsed evivruS ylereM eht dna .Eloquent. New York: Penguin

